

ZSEB-KÖNYV.

ÚJ-ESZTENDEI KÖSZÖNTÉSÜL,

TISZTELET HÓDOLÁSSAL NYÚJTVA
ERDÉLY NAGY LELKŰ FIAINAK,
ÉS LEÁNYINAK.

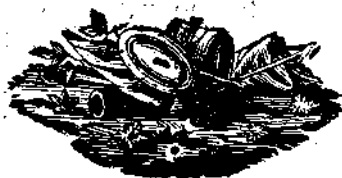
CSOKONAI VITÉZ JÓSEF

A' Nemzeti Színjászó Társaság'

Súgója.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Kolozsvárt 1831-diki Év' 1-ső Napján.

A' Királyi Lyceum' Betüivel 1830.

Satis magnum alter alteri Theatrum sumus.

Epict. Epic.

Damna fleo rerum, sed plus fleo damna dierum.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Imprimatur.

Claudiopoli 19-a Decembris 1830.

S a m u e l M é h e s,
Librorum Revisor.

114053

E L Ő - S Z Ó .

Két kis Pásztor-gyermek, kiknek Attyok halálos betegségbe sinlődött, PÁN Istenhez mentek: enged-meg úgy mond az Egyik, hogy a' Te Erdeidbe keressük-fel azt a' csudálatos erejű füvet, mely a' gyengének erőt, a' betegnek egészséget ad; mond a' Másik, látod, így a' mi szegény Atyánk meggyógyúl általad: a' jó szándékot általátta az Isten, 's nékiek szabad útat engedett Erdeibe; a' Gyermekek feltalálták a' gyógyító füvet, 's a' Beteg meggyógyúlt: visszatértek ekkor PÁN Istenhez, 's egy mezei virág-koszorút vittek néki, ezt mondván, „fogad-el lábaidhoz téve ezen koszorút, melyet fejedre kellene tennünk, de Te látod, hogy mi kitsinek vagyunk, 's nem érünk-fel.,,

Fogadjátok-el Dacia' halmain fűzött kópár téli koszorúmat (ha bár nem zöldel is, mint Búszke Fenyveseitek a' hó alatt-is) lábaitokhoz téve; ehez fűztem örök méjj) tiszteletemet-is.

A' M Ū L T , ' S J Ő V E N D Ő .

Eszteendő Utólsó; és Előv Napja! Végzet és Kezdet! Ti az egész életbe két legnagyobb, 's legszentebb Napjai az Ember-

nek! — Hereslek téged a' múlt-idők' sirján állva 1830-dik Esztendő! hól Tavaszod? melybe a' fák' rügyeit kihoztad a' gyenge melegre, 's a' hernyó' pupáját levetvén, szárnyokat adál, hogy repüljön a' zöldre: hól Nyarad? melybe az Aratók' énekei közt emelkedtek a' gazdag Kalangyák a' mezőkön: hát a' Te Őszed? melybe takarmányaihoz minden reggel-utát vert a' harmatos fűbe a' gondos Gazdá: avagy csak Teled hól van? hól az Őreg Nagy-Apa ősi karos székébe gunnyasztott víg Unokái közt? Hát nem hozhatod-é-viszsa csak egy Napodat is? — nem jön vizhang, sem felelet sohonnan, — halgat Ég, Föld, Méjjség, és Magosság: úgy van, mikor az éjjel a' kettős Toronyba a' kalapáts 12-öt vert a' harang' oldalán, Te 1830-dik Esztendő, még egyszer utóljára egyet sohajtván, bédőltél az idők' Kriptájába, oda, hól sok ezer esztendők' porai, sok ezer esztendők' viszontagságai, egymással megbékélve csendesen alusznak.

Oh Nagy és Szent Nap! ki tanuságul vagy, hogy minden múlandó: mért hazudsz hát mese-író, hogy a' Vestalis Szűzek' Templomába égő-tűz örökké-való! Te megjövendőld Pogány Bólts a' Caesar' halálára megjelenő Comaetát; 's magadnak azt nem tudod, hól, és mikor balsz-meg! hát te múlt Esztendő, csak kopár Kupressussaid közzé viszed-é-bé az érzékeny embert, 's reá akarod-é zárni mintegy a' Czin-terem kaput, hogy a' Dus, a' Hatalmas,

a' Nagy, a' Hős, a' Szép, tanulja ott
múlандóságát? — Né nyilik a' Nagy-ka-
pú, 's más esztendő állott helyedbe, mely
magával azt a' felséges vallásos meggyő-
ződést szüli bennünk, hogy így fog új élet
kezdődni, mikor a' sok milliom' esztendő-
porait gyengén megilleti újjáival az An-
gyal, 's felkelünk, nem külön-külön, ha-
nem mint egy Pásztor, 's egy Akol' nyájai.

Aldott légy hát óli-1831-diki Új-Esz-
tendő! jöjj-be e' Városba, 's annak amin-
den Lakósi' házába úgy, mint régen az
Istenember, midőn a' földön járt; kaptold-
öszve szeretettel a' föld' Népét; mint a'
tsomóba kötött vanyákét; hogy a' szeretet-
lenség' vas-keze ne téphesse-szét őket; áld-
meg; ki a' Királyt, 's Hazáját szereti, 's a'
kinek kebelébe szendereg Nemzeti szerete-
te, vagy Királyi hívsége; fordítsd oda szívet
's szemét, hogy mint a' 'Kérubimok' szemei
a' Törvény' tábláiról soha onnan el-ne for-
dúljanak másfelé; 's ha az öröm' könnyei
hullanak most a' bódog *Kezdet*; majd egy-
kor utolsó estvéden is; hullanak a' fájdal-
om' könnyei a' bódog *Kezdet* felett.

Erdelyi Első Mivész Kótsi Partkó.

János' Szinjátssói Pályája.

Született 1771-be Hazánkkal Szomszédos
Nemes Bihar-Vármegyébe, Derétske Város-
sába. Szülői betsületes karbéli emberek,
1780-ba Erdélybe jövéen, innen valami at-
yafia kivitte a' Sáros-Pataki Nemes Refor.
Collegiumba, oskolai pályára; de a' gyer-

mek, távol-eső Szülőinek több gondot okozván, 1781-be visszahozatott ide a' Kolo'svári Nemes Reform. Collegiumba: itt tettem mivelődése' első lépéseit, 's tudományos kifejlődése, 'sengéjébe itt indúlt-meg; de alig hogy praetextát öltött, ifjú tüze nagyobb mezőre lángolt, 's kilépett katonai Pályára, mint Kadét, akkoriba az úgy nevezett B. Splényi' Nemes Ezeredébe; innen ismét nem soká haza jött: környülállásainak így kellett változnia, hogy a' magossbbra született lélek kitalálja maga helyét, 's álláspontját az életbe; 1792-be több Nemes Ifjakkal kezét-fogván, alkotá O az Erdélyi Nemzeti Szinjátszó Társaságot, 's az első Magyar szót-is maga mondá-ki Magyar Theátrumon, December 17-én, Köleséri, vagy az Ellenkezés czimű Eredeti Érzékeny Játékba. Így indúlt-meg a' Játékszin eredetikép', példány, másolat, utánnozás nélkül, 's eredetisége annyira vivé, hogy 1794-be Országgyűlésén Köz-Intézettté megállittatott.

Itt vólt már maga helyén Kótsi, 's csak hamar által-látta a' Szinjátszói élet' fontosságát, 's abból a' szempontból nézte a' miből kell; Hazája' 's Nemzete' virágzását, izlésbéli tsinosodást, érzés', 's anyai nyelvünk' nemesülését vette a' Játékszin' céljául; ébresztette törekedő lelkét, a' fényes Róma' ideje; látta, hogy Roscius Cicerónak jó barátja vólt; látta a' közelebbi Századokba Garrick' hólt-testét a' Vesztnűnszteri Apáturságba tétetni, — Fejedel-

mi Sír-bóltba: — mit nem képzelt, mit nem várt ő-is Pályáján?

E' szerént felébredt lelke hozzá-fogott: élébb maga egész kimivelődéséhez: olvasni kezdte a' miveltebb Német Irók', Költők', Drammaticusok' józan Recensiojit; majd a' Frantzia' fentebb izlésű nyelv tanulását vette czélúl, melybe ő idővel egészen belé-tanult; később a' Görög és Angolét-is: a' mi tsak tzélarányos volt, ú. m. festés, rajzolás, mu'sika, mind ezekbe annyira emelte magát, a' mennyi tsak kívánatik arra, hogy egy Szinjátszó, a' meszse, és magossan kitett Czélt elérhesse, vagy legalább a'hoz közelítsen: tudta Ő, hogy olvasni kell a' Szinjátszónak, mert az ő kezébe van minden Nemzet', Éghajlat' történetei, szokásai, Ő feltöri a' halál' zárja-it, az Augustusok', Nérók', Zrinyiek', Camillusok', Hunyadiak' Sír-bóltjáról, 's kiállítja maga Személyébe a' Generatiók' eleibe; ne hogy hát egy Camillust öszvevarjon egy Kortsomán hadazó Tizedessel, a' mint Schakespeare mondja: — festeni, rajzolni kell tudnia, hogy mint Protheus, minden helyes situatiokat, testállásokat hiven megadni tudjon; ne hogy egy Hunyadi' magos homlokáról lefénylő tsendes nagyság, és Hős tekintet, öszve zavartassék a' kontár tudatlan Szinjátszó által, egy durva lármázó köz-katonájéval; mu'sikát kell tudnia, hogy az érzés szelidüljön, 's könnyen hozzá-simuljon, a' sokféle történetekhez, 's éppen e' pont legutólréhetetle-

nebb, éppen itt betse a Szinjátszónak; mert az érzés tsatornáján foly-bé szívünk-bé a Játékszin' báthatossága, 's a Szinjátszó' megtisztult érzése, a forrás: azért a műsikanak az érzésre nagy befolyása lévén, ennél fogva a Szinjátszó maga érzéseit könnyebben emelheti oda, hogy midőn egy Virginia az Atyai késbe szalad egy buja ember' vad-iridulatai elől, az Attya, könyhullatva ejtse vég-bútsú szavait hozzája; mert nints rútabb mint a' megfásult érzésű Szinjátszó: Ezen az úton tehát, úgy-mint: Tudományos kifejlődése', és érzései nemesülése' úttyan-is, végre tsak a' Természetbe, 's annak Psychologiai esmérétébe találta Kótsi legnagyobb oskoláját, és alapját a' Játshószinnek, 's a' Szinjátszó' előléphetésének.

Igaz ugyan, hogy ezen nehéz cél' elérésére valóságos hajlandóságból, elrendel-tetésből Szinjátszókká lett, hibátlan természetű, jó érzésű, egészséges ép-testű és lel-kű emberek kívántatnak, vagy szóval, a' milyen volt Kótsi.

Azónba az említett eszközök közzül, mint p. o. Festés, Rajzolás, és Műsikanabéli gyakorlással, ha nem bírná-is a' lelkes, és született Szinjátszó, sokat pótolhat-ki ezek-ből, eleven képzelődő ereje, és tehetsége által, mely a' környülállásba belé-teszi, belé gondolja, és mintegy othon találja ma-gát mindenütt, ezen az úton-is ment, és mehet-előre a' Szinjátszó.

Ennyire jutván tehát Rótsi maga pályáján, emelni akarta az Egészséget-is; Oskolákat tartatott, és tartott a' Társaságokkal; tanította a' humánitást, az egyszerű természetiséget, őszinteséget; az erőlködés feleslegességet, beszédbe és állásba legtsufabb vonásnak tartotta a' Szinjátszóba, mely olyan, mint a' Sziklák' elszórt darabjai egy virágos mezőn, eltapodja, töri a' szelid virágokat, 's az útas, ki ott jár, élesen megüti lábait benne; tanította, hogy ha érzése, józan értelme nints a' Szinjátszónak, a' már leirtí úton kiformálva csak arnyékképpen megyen utánna a' szép Originálnak; melyet a' Szerző' hiveségére bizott; vagy túll tsapong a' felvett karakteren; 's ilyenkor az értelmes és kimivelt Nézőt, bá bár belé-is felejtette magát a' történetbe, a' ki tsapongó Szinjátszó kihozza belőlle, még pedig a' hátán, mint Eneás az Apját a' bolond lángok közül; tanította, hogy akármilyen nehéz-is a' természet' követése, 's csak nem utólérhetetlen; tsendes szorgalom, helyes gondolkozás után, az esztendő' többsége majd megérlelik, mintegy a' Szinjátszót, a' jónobb valódibb játzsásra. Ő tanította, és fejtette-ki azon kényes pontyát a' Declamationnak, mely ellen leginkább vét a' Szinjátszó, hogy a' Periodus mindenkor alá-rendelve légyen az Accentusnak; oskolájának foganattyát, látta-is örömmel a' Haza több nevezetes akkori remek Szinjátszóba, különösen szép lelkű, 's ritka talentumu Feleségébe, Nemes

Fejér Rózáliába, kit felyül nem múlt soha, sem éneklésbeli tiszta kedves hangjára, sem sublimált játszásbeli tehetségeire nézve (alig ha utóléri bár) egy Aszszony Szinjátszó-is: ott állott a' Kótsi idejébe a' Theátrum, classicitássára, miveltségére nézve, a' hova soha még Magyar Társaság nem jutott; a' valódi mivelte tudós Szinjátszók közzül sokan, a' Status' még ma is élő derék Tagjaivá lovének, a' kik pedig Pályájokon maradának, úgy állanak most is a' Század felett, mint egy égő-gyertya, ha kialszik, nem tudom melyik Prometheusi szikra gyújtya-meg! Ezek-után végre ön-eredetisége által megérdemlé a' Nagy Mivészi nevet Kótsi, ő nem utánozott, nem másolt senkit, 's azért lett Nagy, azért halhatatlan e' Pályán; Ó mondá-ki az első szót Erdély Nemzeti Theátrumán, 's a' ki az utolsó szót fogja valaha kimondani (ne légyen soha) háládatlan leszsz ha neve' kimondásával nem hal-meg, mint a' ki ezt alkotá: az ő érdemei, 's köz-betsültetése által nyerte-meg, hogy Hazánk' akkori egyik nagy Embere, kivel a' hajdoni Róma-is büszke lehetne, áldott emlékezetű Méltóságos H a d a d i L. B. VESSELÉNYI MIKLÓS Ur, Atyai szivére vette az Intézet sorsát, 's nagy áldozatokat tett azért, tekintettel, és tehetséggel; sirathatod őt komor Mu'sa a' feltámadás' napjáig, — és sirasd magadat-is.

Kótsi testére-nézve közép-termetű, de jól alkotva, artzvonásaiból komolyság, te-

kintetjé és valódiság látszik; társalkodási módja nemes, igaz szemérmes, és tsendes; ember-betsűllés' legnagyobb maximája, 's hogy úgy tegyém-ki, gravis tonusu mind azokba, a' mik egy pallérozott ember' köréhez tartoznak; játszása természetes, annyira, hogy rólla, mint Brockman első rangú Német híres Szinjátszóról, ellehetett mondani, hogy azon Nézőnek, ki nem a természetességbe kereste a' művészséget, eleinte alig tetszett; actiói nemesek, és izelítve; mimicájába, a' mely Személyt magára vett, annak karaktere, mint a' Phidiási metszésekbe egészszen kinyomva, előtűnve a' Néző lelkének; artzronásai, szeme, egész artzolatya, oly hatalmába vólt, mint Rafael kezébe a' festő etset; mint Nagy Fridrik, mint Regulus megjelenve a' deszkázaton, rá-esmért a' Néző. Ifjabb Éveibe az ifjú Hős Szerelméseket játszotta; elegyítve néha a' nagyobb karakterű Öreg Hősökkel; különösen, tulajdon rólléi vóltak, az *Embergyülölő, Hamlet, II dik Fridrik, Molai Jákób, Gróf Valtron, Generalis Slenszheim, Galotti Emiliába Odoárdó*; ezekbe, 's több ezekhez hasonlókba, maga által egyedül, így lett ő a' Mivészi nevet igazán megérdemlő eredeti Classicus Szinjátszó, természeti rendeltetése, és talentuma után. A' Theátrum bizonytalan, és visszás sorsa, végre szép tzeljének eleibe állott, mint egy Napfogyatkozás az egen; a' nemes elszánású lelkes és tanúlt Hazafi Szinjátszók kezdettek kidőlni mellőlle, látta ő

jókor, hogy a' nem régen ültetett szép ól-
torány, indifferentismus (nints ennél ér-
zékenyebb sebe a' Szinjátszónak, mely őt
éppen szívbetalálja, mint régen mikor egy
Isten' embere sirva fokadta a' prédikáló-szék-
be Halgatói' hidegsége miatt;) — és segéd-
véd-karok-nélkül veszésnek indul, minek-
előtte megérésre jutna; mert ha szinte egy-
be van-is kötve, mint minden állapot, az
élelem' módjával ez a' Pálya-is, 's a' kis-
fürgő hangyától elkezdve, a' Rinocerus' or-
ditásáig, még a' vad-állat-is gondoskodik
élelméről; tsak-ugyan legnagyobb ösztöne
a' Szinjátszónak, a' Játékszin' gyakorlása; a'
Publicum aza' mágusi tükör, mely rá visz-
szaverődvén, megijjed a' szunnyadó lélek a'
hely' méltóságától, 's lánggra kap, mint a' Gő-
rög-Bajnok a' Marathoni oszlopoknál; 's
ha ismét nints ösztön, nints a' mi ragad-
ja, ébreszse, utóljára kialszik a' lélek, 's
a' teremő képzelődés belőle, 's hasonló
leszsz egy Hó emberhez, melyet utóljára
csak gyermekek játszanak: — látta, hogy a'
Század Geniusza' szárnyai még dúrvák
rebben az ég-felé; hiába törte rontotta a'
sziklákat Hannibálként a' Pyrénéieken; ha-
zament hát Szántóföldjei mellé a' Nagy
Mivész, 's tsak távolról nézte, és érezte,
hogy a' Theátrum éppen arra jutott, (a'
mint egy *Magános Jegyzéseket* kiadó mi-
velt lelki Hazafi helyesen írta) a' mire
Móses' idejébe a' Hyeroglificumok, keres-
kedés, kenyér keresés, oskola kószálás, vagy
mesterségekre untak' asyllumává leve; nem

vólt semmi ellentállások már a' gyűlevé-
szeknek, mint régen, mikor Caligula ma-
ga képét hé akarván vitetni a' Jéru'sálemi
Templomba, a' Sidók ellent-állották, — itt,
minden szabadon gázolt a' fennhelyen, 's
hadarászott a' nélkül, hogy tudná, 's tsak
megfoghatná bár a' Játékszin' magos tzel-
ját, elég vólt nekik, ha tapsolt a' Nép, mint
régen az Amphitreatumon a' malatz' erőlt-
teti tsúf visitásának, azon kevés érdemes
Szinjátsszó, kik még Kótsi' tanítványai,
vagy Epochalis Társai valának, ellent nem
álhatának a' harapodzó lángoknak, melye-
ket senki sem óltott.

Gondos kezeid által ültetett óltoványod
Nagy Mivész, ha nem virágzik, nem gyü-
möltsözik-is, van' még egy két sarjazattya,
csak Kertész, és jó szivű Gazda kell néki,
's hogy egy minapi Tudós érzékeny Ha-
zafi' szavaival éljek, melyet ő sohajtva rá-
tok eltűnt Maecenások monda a' Nemzeti
Játékszinről „Tsak pártfogás légyen, 's
az igyekezet tsudákat fog szűlni.

Bérekesztésül azép életedre, oly töké-
letes, 's e' magos tzelra annyira kimivelt
Szinjátsszót soha se látván, töllem egykori
Tanítványódtól óh Nagy Mivész, és Bölts
Tanítóm! fogad-el hálául ezt:

*Nec si quid olim lusit Anacreon
Delevit aetas.*

Hor. Car. Lib. IV.

Tisztelendő SIMAI Ur' Primitziája' In-
nepére 1830-ik Augusztus' 15-én Zalathnán.

— — És leborúla Jósue a földre ar-
tzal, meghajtá magát, és monda: mit szól
az én Uram az ő szolgájának? és mond a
az Ur Seregének Fejedelme Josuenak: *Old-
le a' te saruidat a' te lábadról, mert a'
hely, a' melyen állasz Szent.*

Josue. Könyv 5. R. 14. 15. vers.

Feljött élted' szép hajnala
Eged' láthatárára,
'S szállit Josue' Angyala,
Az Ur' Szent óltárára.
Kilépsz mint egy a' föld' keskeny
Korláttyai közzül itt,
'S magos lekednek már a' Menny
Ott egy szebb világot nyit.
Istennek áldozál mint Pap,
'S Religio' szolgája.
Ma előbszer; oh Nagy Nap!
'S élted' legszebb órája!
Mint Mó'ses a' Sinai
Hegyről a' Törvény' szavát,
Hirdesd Te-is SIMAI
Lelkünk ezt a' fő Javát.
Reszkessen a' vallástalan
Szavadra, és lágyúljon,
A' ki ismét bóldogtalan
Az szenvedni tanuljon.
Tanits-meg az Idvességre,
A' Mennyei Jussokra,

A' Királyi hívségre,
 'S minden más virtusokra.
 Leborúlánk a' Mennyei
 Felség előtt ma érted,
 Az Óltárok' Szent füstyei
 Között, hogy azt elérted.
 Elj, míg az Ég napokat ad,
 'S fogadd-el homágiumát
 Szivemnek, 's Primitziád'
 Érje-el Jubilaeumát.
 Dördüljetek bögő értzek
 E' Nap' kettős Innepére,
 'S kiáltatok ÉLJENT bértzek,
 Ez Isten' Emberére.
 Eljen e' Nap' Innepéből
 Részt vett Zaláthna Várossa.
 B Kívánnya ezt Szívéből. Library Cluj
 Egy nem hited' sorsossa.

Irta egy Szinjátzó.

A' NAGY EMBER.

Halbatatlan emlékezetű Gubernátor, Nagy
 Méltóságú Losontzi Gróf BANFNY
 GYÖRGY Ur eő Excellentiáját, egy sze-
 gény Egyházi Nemes Ember perelvén bi-
 zonyos Kaszállóért, Perét appellálta a' Thro-
 nus eleibe; azonba, megkereste a' Nagy
 embert Peres társa, 's így szállittya-meg:
 Kegyelmes Uram! itt nem nyertem, hanem
 Bétsbe megyek a' Királynak panaszolni,
 hogy nem nyertem, de nints' úti-költsé-
 gem, hanem instálom adjon Excellenti-
 ád: — az Aristidesű lelkű Nagy ember el-

mosólyodik ezen Természet emberén, és
kétszáz forintot ad útra néki.

Oh Virtus' magoss példája,
Oh e' Század' tsudája!!!

EMBLEMA.

A' Theátrum a' múlt idők' tsendes Ek-
hója; a' Színjászó egy Tubus, melyen a'
tisza hangok át' szűrődnek; a' Publicum-
nak egy lármátlan Völgynek kell lenni,
melynek tsendjét, sem a' Marhák' bögése,
sem a' Kolompok' zúgása nem zavarja, és
igy a' belékiáltott hangokat, tisztán vegye
által, és lassú szellőtske-ként töltse-bé az
egész tájékat véle.

A' Jászó-Szinnek nagy Oskolája a' mi-
velt Publicum.
